№ 114 Յուլիսի 4 (16) **1880** Յուլիսի 4 (16) № 114

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուբլի, կէս տարվանը 6 բուբլի
Առանձին համարները 5 կոպէկով

Թիֆլիսում գրվում են փոխան խմբագրատան մէջ,

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Типограф. Редакція „Мшакъ"

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Հայի կիրակի և տօն օրերին)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով,

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աբէգդին փաշայի քաղաքականութիւնը.—Ներքին տեսութիւն. Նամակ Երևանից, Նամակ Էնդիմիանից, Նամակ Ակ քանդրաչից, Նամակ Բաղուից, Նամակ Ախալքալաքից, Նամակ Ղազարից, Ներքին լուրեր.—Արտաքին տեսութիւն. Ֆրանսիա. Բերլինի կոնֆերէնցիա. Թուրքիա.—Մէջբերումներ.—Հայտարարութիւններ.

ԱԲԷԳԴԻՆ ՓԱՇԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

—

Թիւրքաց այժմեան արտաքին գործերի մինիստր Աբէգդին փաշան, իր քաղաքականութեան մէջ հետևում է բոլորովին հակասական սկզբունքներին:

Ինքն մահմեդական ազանցի լինելով, նա հետևում է իր հայրենիքի, Աղանիայի վերաբերութեամբ ազգային պրինցիպին: Դրերումս նա ուզարկել է մահմեդական ազանցի ապստամբներին մի շրջաբերական, որի մէջ համբուրում է նրանց համաձայնութեամբ գործել իրանց ցեղակից քրիստոնեայ ազանցիների հետ, որովհետև նրանք բոլորն էլ մի ցեղին են պատկանում և մի ազգութիւն են կազմում:

Իսկ ուրիշ կողմից նոյն Աբէգդին-փաշան աշխատում է Հայաստանում երկպառակութիւն գցել այլ և այլ դատանութիւններին պատկանող հայերի մէջ և ի հարկէ, հայ-մահմեդականներին հայ չէ համարում: Հայերի վրա խօսելով եւրոպական պետութիւններին իր տուած պատասխանի մէջ, նա աշխատում է փոքրացնել Հայաստանում բնակվող հայերի թիւը, ընդունելով միայն հայ-լուսաւորականներին հայոց ազգի անդամներ և այդ վերջինների թիւն էլ դիտմամբ փոքրացնելով և հաստատելով որ նրանք կազմում են 17% մահմեդական ամբողջ ազգաբնակութեան:

Ուրեմն որտեղ իրան նպաստաւոր է, թիւրքաց արտաքին գործերի այժմեան մինիստրը գործ է դնում ազգային սկզբունքը, իսկ որտեղ այդ սկզբունքը վնասակար է մահմեդական թիւրքիայի քաղաքականութեան,—այնտեղ մերժում է այդ սկզբունքը և որպէս հիմք ընդունում է կրօնական սկզբունքը:

Թիւրքիան հասկանում է, ուրեմն, ազգային սկզբունքը քաղաքականութեան մէջ, միայն չէ կամենում գործ դնել այդ սկզբունքը հայերի վերաբերութեամբ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

24 յունիսի

Վերջապէս դժուարութիւնը անցնում է, ցորենի հունձը Երևանի շրջակայքում արդէն սկսել է, մի քանի օրից յետոյ որպէս հացի, նոյնպէս և մրթերեղէնների գները բաւական կիջնեն, մանաւանդ եթէ ի հեք անցաւ այս տարին, դա մի տարի էր, որի մասին ինչպէս ասում են, չատերի քթերից դուրս չի գայ: Ես կամենում եմ եթէ թող կը տրուի ինձ, մի քանի խօսք այն պատեհագոյն նկարագրին նուիրել, որը մեզ մեր քաղաքի հասարակութիւնը այս տարվայ թանգութեան դէմ: Առանաւորապէս վաճառականների և ժողովրդի միջին դասակարգի համար ամենի դպալի չեղաւ թանգութիւնը. սոքա սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսներն կանապէս մտածել էին ձմրան պաշարի համար, ցորենի քսակներով լցրել էին իրենց չտեմարանները և այդ պատճառաւ սոքա այդպիսիների դէմից չը կարողացաւ նեղս թափանցել: Ցաւալի էր տեսնել ժողովրդի տարին դասակարգի դրութիւնը: Աղքատը չունէր ձեռքին 60—70 բուբլի մի երկու խալաթ ցորենի փոխ, նա իր օրական վաստակը օրական հացի էր տալիս: Զմեռը երկար տեւեց, դրան աշխատանքը երկար ժամանակ դադարեց, դորա հետ էլ սպառեց ազքատ մարդու եկամտի ազբիւրը: Սա անճարացած մնաց, ձախեց իր տան իրեղէնները, անասիները և այդպիսով հապիւ հաց կարողացաւ ցամաք հացի փոխ հանել: Զանազանութիւնը չաս չէր այդ մարդկիների և պետական վարչութեանց մէջ ծառայող տարին դասակարգի մէջ: Մի գրագիր, լինէր նա մինչև ռնգամ և զորձավոր ստանում է 20—50 բուբլի: Այդ ռօճիկով սորանից մի քանի տարի առաջ լի ու առատ անցեալում պարսիկ մէջ խրված էին ապրում. թէ ինչ կը մնէր նորա գրութիւնը այժմ, երբ կենսական պիտոյքների գինը մէկին տասը աւելացած է, այդ թող ընթերցողը երևակայէ: Սարսափելի անխնայութիւն էր և մեր կենտրոնորդայում ծառայողների գրութիւնը. 1860 թուին կոնսիստորիայում ծառայողը, գործավորը 25 բ., գրագիրը 6—8 բուբլի էին ստանում: Այդ թեականում այդ ռօճկով ծառայողը խալաթը 10 բ. ցորեն էր առնում և ապրում: 1880 թուին կոնսիստորիականը նոյն 25 բուբլի, գրագիրը 6—8 բուբլի են ստանում, այդ փոխով սոքա ցորենը 200 բ. են առնում, մի փունջը 15 կոպէկ: Ես ճանաչում եմ մի կոնսիստորիական ինքը, կինը, չորս երեխայ 25 բ. ռօճկով են ապրել: Ասում են մեր կոնսիստորներում գործերը չատ գանգատ են ընծանում. մի չնչին գործ ունեցողները պետք է ամիսներով գնան գ տեղ: Ատենադպիրը այսօր վաղն է գալում, գործի տէրը հասկանում է պատեհի մեծատարի փոփոխութիւնը, մի ֆունտ կիլով կամ մի զլուխ չաքարով կա չտվում է նորա հետ. ինչ անի խեղճը նա ռօճկի յուսով չէ ապրում:

Հայ վարժապետների դրութիւնը համեմատելով ծառայողների տարին դասակարգի հետ, վերջինները բարձր կարելի է դասել: Մի ջին թէով հայ վարժապետը 50 բուբլի է ստանում այս թանգ ժամանակ, այդ փոքր բաւական չէ մի մարդու վայելուչ կեցութեան համար, մանաւանդ եթէ նա ընտանիքի տէր է: Այնու ամենայնիւ գոհելի են մեր վարժապետները. ինչ և իցէ կերպով նորա գլուխ պահեցին առանց մէկի վնասելու և փող ուտելու: Սորանից երկու տարի առաջ եկան ստանց մի քանի մանկավարժներ, սորանից առան, նորանից առան և վերջը մի խաղաղ երեկոյ օրհնեալ եղբորը տուին Երևանից հեռացան, տանելով իրենց հետ չատերի օրհնաքը:

Հայ քահանաների դրութիւնն էլ աւելի նախանձելի չէր. եթէ ժողովուրդը ազքատ է, բնական է որ նա առաւ հունձ չէ ունենում. բայց ով էր աւելի երջանիկ և բաղդաւոր մարդը մեր մահմեդացու արարատներիս մէջ, որ մի օր անդամ չը մտածից կեանքի ձախորդութեան համար, դրան մեր հարուստ վաճառականները և կալուածատէրերն էին, որոնք բացել էին իրենց քսակի բերանը, տան ամեն մի քունջը ու պուճախը լցրել էին ալիւրով, լուցով, բրնձով և այլ կենսական պիտոյքներով կեր, աբրա և ուրախ լեր: Ահա մտածեցաւ այդ պարոններին մէկը մասուցանելով մի թզթի կտոր սորոգրվել մի նուէր սովից կոտորվող հայրենակիցների համար: Առաւ պարոնը և առանց ամաչելու բազմեցրեց թզթի վրա 1 թուանշանը: Այս էր հայերի դրութիւնը սովի ժամանակ հայացքի ընդհանուր կէտից վերցրած: Աւելորդ չէր լինի մի երկու խօսք և թուրքերի մասին, ապա վերջացնեմ նամակս: Երևանի մէջ գանված թուրք ազգաբնակութեան մի ութերորդ մասը հապիւ է տանը թխած հաց ունենում. մեծ մասամբ սոքա ամեն օր բազարից են գնում: Դուք կը տեսնէք ամենաբեղի մի խան, որ տարեկան 10—20 հազար բուբլ արդիւնք է ստանում, այնու ամենայնիւ նա էլ վերջին մէկի հետ բազարից լարով հաց է ուղարկում իր տունը:

Թուրքերը այսպիսի հանքամանքների սակ ապրելով, նոքա աւելի ենթարկվեցան սովի հարձաներին: Գարակատանցի մէկներից դեռ այսօր վաղը երկուսը երեքը մնանում են: Դեռ մի քանի օր սորանից առաջ թուրք մէկի մէկը մի պատ ստուերի տակ յաւիտենական քուն էր մտել: Վերջին հոգեվարքի ժամանակ անբաղդին փլաւ էին տուել, բայց այդ ուշէ եղել: Ուրեմն մեր հարուստ խաները, բէգերը ինչով են զբաղված. նոքա աւելի բարձր են հանարում ուտել, խմել, կեանքի բնական և անբնական պահանջի ետևից վազ տալ, իսկ այդ վատնած գումարի մի ամենաչնչին մասն էլ զոհել և զորանով փրկել մի տարբարդդ մարդու կեանք, նոքա դեռ ես հաշտ չեն այդ գաղափարի հետ, նոցա զգացմունքը դեռ այնքան բարի և գթոտ չէ:

Ա. Եր.

ՆԱՄԱԿ ՀԻՆ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻՑ

—

25 յունիսի

Հազիւ փոքր ինչ օդի առաւ այս տեղացին, տեսնելով իրան շրջապատված առատաունձնի արարտով: Գարին քաղվում է արդէն, ցորենն էլ սկսված է, և ահա 6—7 ամիս տեղ սատիպ թանգութիւնը, որ հասաւ մինչև 10 բ., այժմ իջել է 2 բ. ցորենի և 1 բ. գարու գինը:

Բնութեան վերհասաւ օգնութիւնը՝ լաւ գարան և ջրաւէտ ամառը այս տարվայ առատութիւնն է բերել մեզ համար: Ցիսար և արտասուալից դէմքերը բացակայել են մեր աչքերից. քաղցեալ գերդաստանները այժմ արտերի մտա նստած ցորենի հասկերը խորտկում (լեզի են անում) և ուտում են:

Թէև ջրաէտ Գալալայն գրաւեց իր տերը, բայց մենք այս տարի գործ չենք ունենայ նրա հետ. ջուրը առատ է, նա իր համար հանգիստ կը նստի, իսկ այնանք ութը հարիւր բուբլու տեղը, կարձեմ հազիւ թէ երեք հարիւր կը տանայ, ըստ որում (որպէս երևում է) այս տարի հարկ չէ հաւաքվում, և ժողովուրդն ես կարողութիւն չունի բան տալու:

Նիւթական վիճակն ապայոյց և մեծ յոյսեր ունենք և սատանք, բանը մնաց բարոյականին, մասնորական վիճակն: Այս մասին ցաւելով պէտք է խոստովանել, որ կատարեալ սով և վատեցուցիչ անկումն է երևում: Մենք ունենք ազէտ քահանաներ, անտիպ և անբարեկար ազատներ, խելոք և անուս զրաչէներ մերզայութեան բարձր տիտղոսով, գատարկաբերնի պատանիներ, փողոցի դռները միշտ բարձրաց և անամեսութեամբ զրաչված մարդեր, անշնորհ ալեստատարներ և չը-նորհնալի միկիտաններ, առաւօտից երեկոյ ծալապարիկ նստած և ասահասութեամբ օրորվող վաճառականներ, փողոցումը թուրք պատանիների ազդեցութեան տակ (և ոչ ուսումնարանում) պատրաստված և բարեկրթված աչակերտներ, իրանց կոչման անհամատարիմ և հոգաբարձուի բարձր կանչերին արձանակ դարձած ուսուցիչներ, Բազմաթիւ և եսական հոգաբարձուներ, Ոչինչ չը գործող, բայց մեծ և բարձր ֆիզիոնոմով խօսող և զոռզոռացող երիտասարդներ: Վերջապէս բարձրապատիւ օտարականներ և ցամապատիւ տեղականներ, և չատ ուրիշներ...

Իսկ այս բոլորի պակաս և զարգացուցիչ երկու ուսումնարաններ, որոնց մենք նախակրթարան և կրօնաւոր չունի, իսկ միւսը (հոգեոր դպրոցը) բացի բարեկարգութիւնից և ուսումից՝ ամեն անկարգութիւններ ունի:

Խօսելով ուսումնարանի վրա՝ ասէպված եմ աւելի կանգ առնել և պատմել ընթերցողին մեր և Էջմիածնի զարգունութեան մասին այս հարցումը: Վաղուց արդէն հեռացրով հրաւիրված էին թեմական տեսուչները, որ բարեկարգեն մեր անբարեկարգութիւնները: Վերջապէս ձայնը վերափոխին հասաւ և պ. Պալոյեանը ստիպված այստեղ եկաւ:

Երկու չաբաթ անցաւ, բայց մի կանոնաւոր ժողով և քննութիւն չը կայացաւ: Հոգաբարձուները ուսուցիչներից անբաւական՝ աւելի այն պատճառով, որ մէկը մի երկուսին չէր ճանաչել և մինչև դեռին չէր խնամարել իր ձիուն զարմանքը, իսկ միւսը և ոչ մէկին չէր ծիել հոգաբարձութեան խունկ ու կիրուկի (զարդը ուսումնարանը չէ եղել)....

Ուսուցիչները հոգաբարձուներից են անբաւական, որոնցից հինը յայտնում էին թէ վաղուց արդէն ձանձրացած և հրաժարված են եղել, իրաւունքը երկուսին թողնելով, միայն այժմ ասում են որ պետքի ուսուցչին իրանք չեն կանչել և չեն ընդունում, իսկ միւսին տէր Բաղ.... հոգաբարձուի կամացն են թողում:

Վերջապէս մի կիսատ պուտ ժողով կայացաւ:

Զուր էր ուշխատում պ. տեսուչը հասկացնելու նրանց, որ ուսուցիչները իրանից կարգված և ուրեմն իրանով էլ պիտի արձակվին: Միայն թէ նոցա իսկական պարտաւորութեան մասին եթէ բողոք ունեն, թող ներկայացնեն: Չէզոք հոգաբարձուքը ասում են՝ որ պրոտեցուն չեն ուզում, իսկ գործող հոգաբարձուն, թէ Ա. ուսուցիչը ոչինչ չէ լինել և դրա համար ինքը նրան արձակել է և 6 ամսի ռօճիկը չէ վճարում.

«Բայց ինչու ժողով և օրգանութիւն չէք կազմել գոնէ այդ մասին... ասում է տեսուչը, և սկսվում են վիճաբանութիւնները:

Անցան օրեր, չատ հրաւէր և պահանջ արաւ պ. Պալոյը, չատ մարդկանց դիմեց, ազգային օգուտ և «թարեր պահպանելու համար մի երկու համալսարանական գատաւ, նոր հոգաբարձու կարգեց, հանչիս պահանջեց գործող հոգաբարձուները, իր իշխանութեանը հեռացրեց 3—4 անգամ, ժողովրդի ժողով հրաւիրեց (ժողովուրդ չը կայ և չը կար)... յայտարարութիւններ և թզթեր գրեց—քրտնեց և վատանեց՝ գնաց ու եկաւ...

Բայց ոչինչ. ամենը զուր անցաւ.

Էջմիածինը նորա հեռացիրներին մի գրական պատասխան չը տուեց, միայն թէ՝ թող ուղարկի նոր հոգաբարձուների թերթը...

Ժողովուրդը չեկաւ ու չերեց, (արդէնված էր կամ մնաց) չը գիտնք...

Չէզոք հոգաբարձուքը էն գնալ է՝ որ գնացին...